

Sosyal Bilgiler Dersinin Etkili Vatandaş Yetiştirme Rolüne Yönelik Öğretmen Adaylarının Algıları*

Veysel YİĞEN¹

Recep DÜNDAR²

Makale Bilgisi

Özet

Alınma Tarihi
27.10.2020

Kabul Tarihi
14.12.2020

Yayınlanma Tarihi
30.12.2020

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme rolüne yönelik algılarını incelemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz döneminde İnönü Üniversitesi eğitim fakültesi temel eğitim sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 400 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada “Etkili Vatandaşlık Ölçeği” kullanılmıştır. Toplanan verilerin analizi SPSS v25.0 paket programı kullanılarak aritmetik ortalama, standart sapma, t testi ve tek yönlü anova testi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler ile cinsiyet değişkenine göre sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme üzerindeki etkisine ilişkin algılarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme rolüne yönelik sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adayları benzer algıya sahiptir. Yaşadığımız yüzyıl bireylerin karmaşık sorunlarla iç içe olduğu bir zaman dilimidir. Bu dönemde sorunlar karşısında çözüm üretebilecek bilgi ve beceriye sahip etkili vatandaşlar yetiştirmek okullarda sosyal bilgiler dersinin programı içerisinde yer almaktadır. Bu dersi okutacak öğretmen adaylarına çağımızın bilgi, beceri ve değerleri doğrultusunda güncel eğitimlerin verilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayı, Vatandaşlık, Etkili Vatandaşlık, Algı, Sosyal Bilgiler.

*Bu çalışma birinci yazarın “Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye. sisveysel01@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-2256-1522

² Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkiye. recep.dundar@inonu.edu.tr ORCID ID:0000-0002-0029-1739

Perceptions of Preservice Teachers Regarding the Role of Social Studies Course Raising Effective Citizens

Article Info

Abstract

Received
27.10.2020

Accepted
14.12.2020

Published Online
30.12.2020

The aim of this study is to examine prospective teachers' perceptions of the effective teacher training role of social studies course. In the research, scanning model, one of the quantitative research methods, was used. The research was carried out with 400 teacher candidates studying in İnönü University, Faculty of Education, primary education classroom and social studies teachers during the 2018-2019 academic year. "Effective Citizenship Scale" was used in the study. Displaying the collected test SPSS v25.0 package program was analyzed with arithmetic mean, standard deviation, t test and one-way ANOVA test. The study did not share a meaningful quotation on the effect of teacher candidates' knowledge, skills, values, social studies and course knowledge on effective citizen raising. Classroom and social studies teacher candidates have similar perceptions about the role of social studies course in raising effective citizens. It is a time when the complex solution of the individuals we live in is intertwined. It is where the knowledge of the lesson is taught in schools to educate young citizens who can find solutions to these difficulties. The current education, know-how and current education of our age can be learned to prospective teachers who will teach this course.

Keywords: Teacher Candidate, Citizenship, Effective Citizenship, Perception, Social studies.

GİRİŞ

Vatandaş sözcüğü; “vatanları veya vatan duyguları bir olanlardan her biri”, vatandaşlık kavramı ise; “vatandaş olma, bir vatan doğma büyüme ve yaşamış olma durumu” anlamına gelmektedir (Yavuz, Duman ve Karakaya, 2016). Vatandaşlık bireylerin yaşadığı devlete özel hak, sorumluluk, siyasi aidiyet ve yasal yönlerden bağlılığı olarak tanımlanmıştır (Üstel, 1999; Gündüz ve Gündüz, 2005; Pamuk ve Alabaş, 2008’den akt. Sağlam, 2012). Tanımlara bakıldığında vatandaşlık sadece bir devletin toprakları üzerinde doğup yaşama ve ikamet etmekten ibaret değildir. Bireylerin siyasi, hukuki, sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda etkili bir biçimde toplumsal yaşama katkıda bulunmasıdır. Etkin vatandaşlık katılım, sosyal uyum ve kendini gerçekleştirme ile izah edilebilir ve bireyler etkin katılıma istekli olduklarında, toplumsal sorunlarda ortak hareket edebildiklerinde ve sahip oldukları potansiyelin üstüne çıktıklarında gelişmektedir (Balbağ ve Bayır, 2016). Yapılan vatandaşlık tanımlarından hareketle vatandaşlık kavramıyla ilgili vatana aidiyet, devlete olan bağ, devletin kurucu unsuru, hak, görev ve sorumluluk, ulus kimliği şeklinde bireyle egemen güç arasında bağlantı kurulmuştur. Vatandaşlığın yasal bağ, devleti oluşturan ve bir arada tutan etmen olarak görüldüğünü söylenebilir. Yine de vatandaşlık üzerine uzlaşa sağlanabilen tek bir tanımdan söz edilmemektedir. Bu konuda Aristoteles’in şu sözü ünlüdür:

“Vatandaşın durumu devletin benzeridir, ikisi de çoğu zaman tartışma konusu olur. Sadece bir tanım üzerine ortak bir görüş oluşmamış vatandaşa ilgili farklı boyutlarıyla farklı açıklamalara ihtiyaç duyulmuştur (Heater, 2007).”

Etkili vatandaş, çevresindeki problemlerin fark eden, sorunlara karşı duyarlılık gösteren, çözüm yolları arayıp bulmaya istekli olan, gerekli bilgi, beceri, değer ve tutuma sahip birey olarak tanımlanabilir. Vatandaşlık eğitimi etkili ve güçlü verildiğinde sürdürülebilir kalkınmada güçlü olmaktadır (Balbağ, Gürdoğan-Bayır, 2017 akt. Sağlam, 2017; Patrick, 1999). İyi ve nitelikli vatandaş yetiştirmek eğitim sisteminin hedefidir ve okullarda bu görevi üstlenen ve yerine getiren derslerin başında sosyal bilgiler gelmektedir (Doğanay, 2004). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 18 özel amacının 12’sinin doğudan hedefi vatandaşlık eğitimiyle ilgili olduğu, 6 kazanımın ise dolaylı olarak vatandaşlık eğitimiyle bağlantısı olduğu söylenebilir. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 7 öğrenme alanından biri “Etkin Vatandaşlık” tır ve öğretim programında etkin vatandaşlık öğrenme alanının amacı şu şekilde açıklanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, MEB, 2018):

“Bu öğrenme alanı sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları; bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında, öğrenciler “Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?” sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını korurlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu korurlar.”

Sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde dersin genel ve özel amaçlarının etkili vatandaş yetiştirmeyi hedeflediği görülebilir. Ayrıca öğretim programının yedi öğrenme alanından biri de “etkin vatandaşlık”tır. Bu öğrenme alanında bulunan konu ve kazanımların ise bilgi, beceri ve değerler yoluyla etkili vatandaş yetiştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. (Yiğen, 2019).

Etkili vatandaşlık kavramına yönelik yurt içinde Sağlam (2012) yapmış olduğu çalışmasında öğretmen adaylarının ekonomik durumlarının iyileşmesi ile etkili vatandaşlık yeterlikleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hablemitoğlu ve Özmete’ye (2012) göre vatandaşlık bilincinin ülkenin siyasi sistemi, eğitimi, refahı ve gelişmişlik düzeyi üzerinde etkisi vardır. Ersoy’un (2007) çalışmasında öğretmenler, etkili vatandaşı hak ve sorumluluklarını bilen, yerine getiren, başkalarının haklarına da saygı duyan bireyler olarak açıklamıştır. Yine bu çalışmada elde edilen bir başka sonuç sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimine katkı sunmasıdır. Acun, Demir ve Göz (2010) öğretmen adaylarının eleştirel düşünce becerileriyle vatandaşlık düzeyleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir.

Yurt dışında ise Nwaubani ve Okafor’un (2015) araştırmasında Nijerya’da etkili vatandaşlık niteliklerine sahip bireylerin birlik, huzur ve barış içinde yaşamaları amaçlanmış fakat barış eğitiminin ahlaki boyutunun yeterince kavranmadığı neticesine ulaşılmıştır. Geboers, Geijsel, Admiraal ve Geert (2013) okulların vatandaşlık eğitimi üzerinde etkisinin yüksek olduğunu ve fikirlerin rahatça açıklandığı tartışma ortamlarında politik ve etkili vatandaşlık yeterliklerinin gelişeceğini belirtmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde İnönü Üniversitesi eğitim fakültesinde öğrenim gören sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin algılarına ulaşmaktır. Bu amaca yönelik şu alt başlıklara cevap aranmıştır:

- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin bilgi aktarımı rolüne yönelik cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının algı düzeylerinde farklılık var mıdır?
- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin beceri oluşturma rolüne yönelik sınıf düzeyi değişkenine göre öğretmen adaylarının algı düzeylerinde farklılık var mıdır?
- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin değer aktarımı rolüne yönelik bölüm değişkenine göre öğretmen adaylarının algı düzeylerinde farklılık var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme rolüne yönelik öğretmen adaylarının algıları isimli bu çalışma, nicel bir araştırma olup tarama modeli yöntemi uygulanmıştır. Tarama modeli bir konuya ya da olaylar hakkında katılımcıların düşüncelerinin ya da ilgi, beceri, tutum vb. niteliklerinin ortaya çıkarıldığı yöntemdir. Tarama modeli, evrenin temsili olan bir gruptan bir problem etrafında oluşturulmuş sorular ve bunlara verilen cevaplar vasıtasıyla nicel verilerin elde edilmesidir (Check ve Schutt, 2012). Tarama modeli ile araştırılan konunun bulunduğu duruma dokunulmaksızın betimlenmesi hedeflenir (Karasar, 2005).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi oluştururken; örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi, temel eğitim sınıf öğretmenliği bölümünden 201, sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünden 199 olmak üzere toplamda 400 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının %50,5'i kadın, %49,5'i erkektir. Katılımcıların %49,8'i sosyal bilgiler öğretmeni adayı iken; %50,2'si ise sınıf öğretmeni adaydır.

Tablo 1.

Araştırmaya Katılan Kişilere Ait Özellikler

Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	202	50,5
Erkek	198	49,5
Sınıf		
1. sınıf	82	20,5
2. Sınıf	105	26,3
3. Sınıf	97	24,3
4. Sınıf	116	29,0
Bölüm		
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	199	49,8
Sınıf Öğretmenliği	201	50,2

Veri Toplama Araçları

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi temel eğitim sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören sınıf öğretmeni ve sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde eğitim-öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarından veri toplamak amacıyla beşli likert ölçme aracı geliştirilmiş ve ölçek 400 öğretmen adayına araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Sorular hazırlanırken açık uçlu sorular sorma, seçeneği olan sorular sorma, farklı tipten soruların hazırlanması, sadece belirli bir olay ve nesneye dayalı sorular hazırlama, anlaşılması kolay sorular yazma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma, yönlendirmekten kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde organize etme gibi temel kurallara (Yıldırım ve Şimşek, 2008) dikkat edilmiştir. Bu konuda önemli olan, anlaşılması zor ve birbirinden ayrı kavramları ve konuları katılımcıların anlam çıkarmada zorlanmayacağı şekilde sınıflandırmak, düzenlemek ve organize etmektir. (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Veri toplama aracının ölçek ve boyutlarına ilişkin güvenilirlik analiz sonuçları araştırmacıların yaptığı uygulama sonucunda belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,82; bilgi boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,71; beceri boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,65; değer boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,74 olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda ulaşılan değerler, literatürde öngörülen 0,60 alt limit kriterini sağladığı belirlendiğinden (Cronbach, 1990; Punch, 2005) dolayı araştırmada kullanılan ölçek ve boyutlarına dair belirtilen açıklamalar içsel tutarlılığa sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Ölçeğe İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliliği faktör analizi ile test edilerek, tek ya da çok faktörlü olup olmadığına bakılmıştır. Faktör sayısına ulaşmada çizgi grafiği, faktör öz değerleri ve varyansa verilen katkı toplamına dikkat edilmiştir. Ölçeğin faktör desenini ortaya çıkarmak için faktörleştirme

yöntemi olarak temel bileşenler analizi ve döndürme yöntemi olarak da dik döndürme yöntemlerinden maksimum değişkenlik (varimax) uygulanmıştır. Faktör yapısını belirlemek amacıyla, 400 kişinin ölçeğe verdiği tepkilerden elde edilen puanlara, temel bileşenler faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser – Meyer – Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin KMO değeri kabul edilebilir sınır olan 0,70'in üzerinde 0,87 olarak bulunmuş, Bartlett küresellik testi de 0,50'nin üzerinde olduğu ve 0,05 önem derecesinde anlamlı bulunduğundan veri seti faktör analizine uygundur. Bulunan KMO katsayısı verilerin analize uygun olduğunu göstermektedir. Varyansı açıklama oranının 0,50 ve üzerinde olması ölçütü esas alınmıştır. Örneklem yeterliliği ölçüsü 0,50 değerinin altında kalan, faktör altında tek kalan ve faktör ağırlığı 0,50'nin altında olan sorular analizden çıkarılarak yapılan faktör analizinde öz değerleri 1 ve üzerinde olan 3 faktöre ulaşılmıştır (Ölçekte başlangıçta 30 soru maddesi bulunurken 9 soru maddesi ölçekten çıkarılarak 21'e düşürülmüştür). Bu faktörler sırasıyla; "bilgi", "beceri" ve "değer" olarak anlamlandırılmıştır. Toplam açıklanan varyans %52,6 olarak bulunmuştur. Tablo 2, ölçeğe ait faktör analizi sonuçlarını, faktör yüklerine göre büyükten küçüğe doğru sıralanmış bir halde belirtilmiştir.

Tablo 2.*Açıklayıcı Faktör Analizi*

Faktörün Adı	İfade	Faktör Ağırlıkları	Faktörün (%)	Açıklayıcılığı
Bilgi	Madde 4	0,815	27,910	
	Madde 2	0,807		
	Madde 5	0,795		
	Madde 3	0,783		
	Madde 6	0,772		
	Madde 8	0,715		
	Madde 7	0,708		
Beceri	Madde 9	0,801	13,854	
	Madde 11	0,760		
	Madde 14	0,670		
	Madde 12	0,641		
	Madde 13	0,627		
Değer	Madde 10	0,540	10,928	
	Madde 18	0,871		
	Madde 16	0,836		
	Madde 17	0,824		
	Madde 19	0,801		
	Madde 20	0,793		
	Madde 22	0,774		
Madde 23	0,761			
Madde 21	0,754			
Toplam			52,692	
Kaiser- Meyer – Olkin Örneklem Yeterliliği			0,874	
Bartlett's Küresellik Testi		Ki Kare	542,523	
		p değeri	0,000	

Güvenilirlik Analizi

Araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı değerlere, değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine yönelik analizlere ve hipotez testlerine geçmeden önce; açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda gruplandırılma şekilleri kesinleşen sorular elde edilen sonuçlara göre birleştirilerek güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizlerinde, içsel tutarlılığı ölçmede Cronbach's Alpha katsayısına bakılmıştır. Cronbach's Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi görülmüştür (Kalaycı, 2009: 405).

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Tablo 5, ölçek ve boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizinin sonuçlarını göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,82; bilgi boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,71; beceri boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,65; değer boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,74 olduğuna ulaşılmaktadır. Analiz sonucunda ulaşılan değerler, literatürde öngörülen 0,60 alt limit kriterini sağlamaktadır (Cronbach, 1990; Punch, 2005). Dolayısıyla, araştırmada kullanılan ölçek ve boyutlarına dair belirtilen açıklamalar içsel tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.

Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Soru Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Bilgi	7	0,713
Beceri	6	0,659
Değer	8	0,744
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	21	0,828

Normal Dağılım Analizi

Ölçek ve boyutlarına dair ifadeler dağılımının normallığı SPSS programıyla Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılarak belirlenmiştir. Bu değerlerin ± 2.0 arasında olması, dağılımın normallikten aşırı bir sapma göstermediği yönünde değerlendirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015). Skewness ve Kurtosis değerleri Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4.

Skewness ve Kurtosis Değerleri

Değişkenler	Skewness	Kurtosis
Bilgi	0,131	-0,009
Beceri	-0,140	0,134
Değer	-0,084	0,814
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	-0,487	0,317

Test sonucuna göre; değişkenlerin ± 2.0 arasında değer aldığı ve normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Bu nedenle, çözümlenmelerde; parametrik teknikler kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma bulguları, kişilerden elde edilen veriler üzerinde SPSS v25.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilen analizlerin sonucunda elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen

bulgular aritmetik ortalama, standart sapma, t testi ve tek yönlü ANOVA testi aracılığıyla çözümlenmiş ve bulgular tablolar şeklinde açıklanmıştır.

BULGULAR

Elde edilen veriler yüzde ve frekanslara dayanarak çözümlenmiştir. Sonuçlar tablolar halinde elde edilmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada değişkenler arasındaki neden-sonuca bakılmıştır. Araştırma verilerinin yorumlaması, öncelikle SPSS programında ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizine bakılmış ve ardından ulaşılan analiz sonuçlarına dayalı olarak farklılık analizleri ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolüne Yönelik Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Algı Düzeyleri Farklılıklarının Araştırılması

Etkili vatandaş yetiştirmede katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık “Bağımsız Gruplar t Testi”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 5 cinsiyete göre farklılık analizine ait sonuçları açıklamaktadır.

Tablo 5.

Cinsiyete Göre Farklılık Analizi – Tüm Katılımcılar

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Kadın	201	3,0919	,45448	,012	-,691	,490
	Erkek	199	3,1234	,45488			
Beceri	Kadın	201	3,1196	,45361	,288	-,456	,649
	Erkek	199	3,1397	,42729			
Değer	Kadın	201	3,1689	,35268	1,821	1,101	,271
	Erkek	199	3,1282	,38726			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Kadın	201	3,1292	,22675	1,415	-,031	,975
	Erkek	199	3,1299	,21316			

Tablo 5’e göre, katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri ile cinsiyetleri arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($p>0.05$). Sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmeye yönelik rolüne yönelik farklı cinsiyete sahip katılımcıların düşüncelerinin benzer olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık “Bağımsız Gruplar t Testi”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 6. sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyete göre farklılık analizine dair sonuçları belirtmektedir.

Tablo 6.

Cinsiyete Göre Farklılık Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Kadın	103	3,0804	,42982	,280	-,854	-,394
	Erkek	98	3,1312	,41214			
Beceri	Kadın	103	3,1748	,45636	,513	,630	,530
	Erkek	98	3,1361	,41268			
Değer	Kadın	98	3,2718	,34319	,043	1,036	,301
	Erkek	98	3,2207	,35709			

Sosyal Bilgiler	Kadın	103	3,1803	,18678	,855	,530	,597
Dersinin Rolü	Erkek	98	3,1667	,17781			

Tablo 6'ya göre, sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne dair düşünceleri ile cinsiyetleri arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($p>0.05$).

Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolüne Yönelik Sınıf Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Algı Düzeyleri Farklılıklarının Araştırılması

Katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık "Tek Yönlü ANOVA Analizi"ne göre analiz edilmiştir. Grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 7 Levene Testine ait sonuçları göstermektedir.

Tablo 7.

Sınıf- Levene Testi -Tüm Katılımcılar

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	1,025	,381
Beceri	2,007	,112
Değer	,038	,990
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1,150	,329

Tablo 7 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu görülmüştür ($p>0.05$). Grupların birbirinden istatistiki olarak farklı olduğunu belirlemek amacıyla ikili karşılaştırma testlerinden "Scheffe Testi" yapılmıştır. Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları Tablo 8'de görülmüştür.

Tablo 8.

Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Tüm Katılımcılar

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{X}	SH _x	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	82	3,14	,41	G. Arası	,495	,165	,798	,496
	2	105	3,11	,48	Grup İçi	81,883	,207		
	3	97	3,12	,47	Toplam	82,378			
	4	116	3,05	,43					
Toplam		400	3,10	,45					
Beceri	1	82	3,20	,41	G. Arası	,883	,294	1,523	,208
	2	105	3,14	,41	Grup İçi	76,484	,193		
	3	97	3,06	,40	Toplam	77,367			
	4	116	3,12	,50					
Toplam		400	3,12	,44					
Değer	1	82	3,15	,36	G. Arası	,364	,121	,885	,449
	2	105	3,12	,38	Grup İçi	54,348	,137		
	3	97	3,19	,37	Toplam	54,712			
	4	116	3,12	,36					
Toplam		400	3,14	,37					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	82	3,16	,21	G. Arası	,208	,069	1,440	,231
	2	105	3,12	,25	Grup İçi	19,077	,048		
	3	97	3,13	,20	Toplam	19,285			
	4	116	3,10	,20					

Toplam	400	3,12	,21
---------------	-----	------	-----

Elde edilen analiz sonuçlarına göre katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin ifadeleri sınıflarına göre farklılık ortaya çıkmamıştır ($p>0,05$).

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “Tek Yönlü ANOVA Analizi”nin sonucunda ulaşılmıştır. Grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 9 Levene Testine ait sonuçları belirtmektedir.

Tablo 9.

Sınıf - Levene Testi / Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	,715	,544
Beceri	1,825	,144
Değer	1,079	,359
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1,213	,306

Tablo 9 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu görülmüştür ($p>0,05$). Grupların birbirinden istatistiki olarak farklı olduğunu belirlemek için ikili karşılaştırma testlerinden “Scheffe Testi” yapılmıştır. Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10.

Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{X}	SHx	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	40	3,13	,40	G. Arası	,042	,014	,059	,981
	2	60	3,10	,52	Grup İçi	46,89	,241		
	3	44	3,11	,51	Toplam	46,82			
	4	55	3,10	,48					
Toplam		199	3,11	48					
Beceri	1	40	3,13	36	G. Arası	,328	,109	,556	,644
	2	60	3,12	41	Grup İçi	38,13	,196		
	3	44	3,02	44	Toplam	38,41			
	4	55	3,09	52					
Toplam		199	3,09	44					
Değer	1	40	3,06	35	G. Arası	,068	,023	,169	,918
	2	60	3,03	41	Grup İçi	26,28	,135		
	3	44	3,07	35	Toplam	26,26			
	4	55	3,03	32					
Toplam		199	3,05	36					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	40	3,10	21	G. Arası	,034	,011	,185	,907
	2	60	3,08	29	Grup İçi	11,88	,061		
	3	44	3,07	21	Toplam	11,82			
	4	55	3,07	23					
Toplam		199	3,08	24					

Elde edilen analiz sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri sınıflarına göre farklılık göstermemiştir ($p>0,05$).

Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “Tek Yönlü ANOVA Analizi”ne göre analiz edilmiştir. Grup

varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 11 Levene Testine ait sonuçları belirtmektedir.

Tablo 11.*Sınıf - Levene Testi / Sınıf Öğretmeni Adayları*

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	,560	,642
Beceri	1,032	,380
Değer	1,097	,352
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,545	,652

Tablo 11 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu görülmektedir ($p>0.05$). Grupların birbirinden istatistikî bakımdan farklı olduğunu belirlemek amacıyla ikili karşılaştırma testlerinden “Scheffe Testi” uygulanmıştır. Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12.*Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları*

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{X}	SHX	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	42	3,15	,42	G. Arası	,654	,218	1,235	,298
	2	45	3,12	,42	Grup İçi	34,795	,177		
	3	53	3,14	,44	Toplam	35,449			
	4	61	3,02	,38					
Toplam		201	3,10	,42					
Beceri	1	42	3,26	,44	G. Arası	,760	,253	1,346	,261
	2	45	3,15	,40	Grup İçi	37,078	,188		
	3	53	3,09	,38	Toplam	37,838			
	4	61	3,13	,48					
Toplam		201	3,15	,43					
Değer	1	42	3,24	,35	G. Arası	,232	,077	,627	,598
	2	45	3,24	,29	Grup İçi	24,282	,123		
	3	53	3,29	,35	Toplam	24,514			
	4	61	3,20	,37					
Toplam		201	3,24	,35					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	42	3,22	,19	G. Arası	,261	,087	2,684	,048
	2	45	3,17	,16	Grup İçi	6,374	,032		
	3	53	3,18	,18	Toplam	6,635			
	4	61	3,12	,17					
Toplam		201	3,17	,18					

Çalışmada elde edilen analiz sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri ve değere ilişkin görüşleri sınıflarına göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Ancak sınıf öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri sınıflarına göre farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Tek yönlü ANOVA analizi sonucunda sınıf dağılımının en azından bir grup için diğerlerinden farklı olduğuna ulaşılmıştır. Tablo 13, Scheffe Testi sonuçlarını açıklamaktadır.

Tablo 13.*Sınıfa Ait Scheffe Testi Sonuçları*

Değişken	Sınıf (I)	Sınıf (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık Düzeyi
Sosyal Bilgiler	1	4	,09810*	,03607	,036

Dersinin Rolü

Analiz sonuçlarına göre, 1. sınıf öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri 4. sınıf öğretmen adaylarından daha olumludur ($p<0.05$).

Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolüne Yönelik Bölüm Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Algı Düzeyleri Farklılıklarının Araştırılması

Katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile bölüm arasındaki farklılık "Bağımsız Gruplar t Testi"ne göre analizi yapılmıştır. Tablo 14 bölüme göre farklılık analizine ait sonuçları belirtmektedir.

Tablo 14.

Bölüme Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Bölüm	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Sosyal	199	3,1111	,48773	2,827	,130	,897
	Sınıf	201	3,1052	,42101			
Beceri	Sosyal	199	3,0985	,44174	,002	-1,308	,192
	Sınıf	201	3,1559	,43496			
Değer	Sosyal	199	3,0505	,36521	,796	-5,484	,000
	Sınıf	201	3,2469	,35010			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Sosyal	199	3,0844	,24528	4,844	-4,121	,000

Tablo 14'e göre, katılımcıların bilgi ve beceri hakkındaki görüşleri ile bölümleri arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$). Fakat değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne dair görüşleri bölümlerine göre istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0.05$).

Araştırma bulgularına göre sınıf öğretmeni adaylarının değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Korelasyon Analizi

Tablo 15 değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden korelasyon katsayılarını göstermektedir. Pearson korelasyon katsayıları araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri belirtmektedir. Katılımcıların verileri incelenerek, sonuçları ortaya konulan Tablo 15'deki korelasyon analizi, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönüne ve kuvvetine ilişkin bilgi vermektedir.

Tablo 15.

Korelasyon Analizi – Tüm Katılımcılar

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,155**	1		
3. Değer	-,047	-,069	1	
4.Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,570**	,421**	,570**	1

** Pearson Korelasyonu $p<0.01$ düzeyinde anlamlıdır.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların bilgi ($r=,570$), beceri ($r=,421$), değer ($r=,570$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir.

Tablo 16 sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden korelasyon katsayılarını göstermektedir.

Tablo 16.

Korelasyon Analizi – Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,154*	1		
3. Değer	,068	,049	1	
4.Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,622**	,440**	,637**	1

* Pearson Korelasyonu $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Pearson Korelasyonu $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Çalışma bulgularına göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi ($r = ,622$), beceri ($r = ,440$), değer ($r = ,637$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki oluşmaktadır. Yani sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve değer hakkındaki görüşleri olumlu oldukça sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri de olumlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 17 sınıf öğretmeni adaylarının değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden ilgilisim katsayılarını göstermektedir.

Tablo 17.

Korelasyon Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,152*	1		
3. Değer	-,185**	-,227**	1	
4.Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,532**	,399**	,435**	1

* Pearson Korelasyonu $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Pearson Korelasyonu $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmanın bulgularına göre sınıf öğretmeni adaylarının bilgi ($r = ,532$), beceri ($r = ,399$), değer ($r = ,435$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde olumlu yönlü bir ilişki vardır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme rolüne yönelik öğretmen adaylarının algıları isimli çalışmada farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, örnekleme oluşturan öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık kavramına ilişkin algıları gerçekleştirilen analizler doğrultusunda çeşitli değişkenler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Çalışmada sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının örneklem olarak seçilmesindeki amaç sosyal bilgiler dersinin hem ilkökul 4. sınıf düzeyinde hem de ortaokul 5,6 ve 7. sınıf düzeyinde okutulan bir ders olmasıdır. Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet bakımından farklılıkları çalışması “Bağımsız Gruplar t Testi” ile elde edilmiştir. “Bağımsız t Testi” ile ulaşılan sonuca göre, öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler ile cinsiyet değişkenine göre sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme üzerindeki etkisine ilişkin algılarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmede öğretmen adaylarının algıları üzerinde cinsiyet değişkeninin etkisi olmadığı söylenebilir. Güler (2019) tarafından yürütülen

çalışmada öğretmen adaylarının beceri algılarının cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ablak (2020) tarafından sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik gerçekleştirilen beceri çalışmasında üst öğrenim grubundaki öğretmen adaylarının algılarında cinsiyet etkisinin azaldığı sonucu elde edilmiştir. Ulaşılan bu sonuçlar çalışmanın katılımcı grubunun üst öğrenimde bulunan öğretmen adayları olması bakımından benzerlik taşımaktadır.

Çalışma bulgularına göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında pozitif yönlü bir ilişki oluşmaktadır. Yani sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve değer hakkındaki görüşleri olumlu oldukça sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmedeki rolü hakkındaki görüşleri de olumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bu bulgu sosyal bilgiler dersinin bilgi, beceri ve değer aktarımı yoluyla etkili vatandaş yetiştirme rolü konusunda yapılan (NCSS,2012; Kerr,2003; Ersoy,2007; Dolanday,2016; Kansu,2017; Sağlam,2012; Öztürk ve Otluoğlu,2002; Merey ve diğ., 2012, Meb,2005) çalışmalarda tespit edilmiştir.

Araştırmaya göre ulaşılan bir diğer sonuç ise, öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık "Tek Yönlü ANOVA Analizi"yle elde edilmiştir. Çıkan bu sonucun, sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmeye ilişkin rolünde bu dersi okutacak sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının benzer algı düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Çalışmada elde edilen bu sonuç Kansu'nun (2017) çalışmasıyla ifade ettiği etkili vatandaşlık eğitiminin bütün öğretmenler tarafından ayrı ayrı yapılmasının ve bu yeterliklerin bireylere kazandırılacak uygulamaların önemli olduğu düşüncesiyle aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

Araştırmada ulaşılan başka bir sonuç ise, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenleri yönünden bölümlerine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluşmaktadır ($p<0.05$). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre, sınıf öğretmeni adaylarının değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin daha olumlu algıya sahip olduğu görülmektedir. Çalışmada elde edilen bu sonuçlardan hareketle:

- ✓ Üniversiteler öğretmen adaylarına yönelik sosyal bilgiler öğretim programında yer alan bilgi, beceri ve değerlere göre etkinliğe dayalı eğitimler verebilir,
- ✓ Etkili vatandaşlık becerilerini artırmaya yönelik sosyal bilgiler dersinin içeriğinde güncel etkinlik örnekleri çoğaltılabilir,
- ✓ Üniversitelerde sosyal bilgiler dersini okutacak sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet derslerinde bireylerin etkili vatandaşlık becerilerini geliştirmeye yönelik sosyal deney etkinlikleri yapılabilir, önerileri sunulabilir.

KAYNAKÇA

Ablak, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sahip oldukları 21. Yüzyıl becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 48, 3316-3334.

Acun, İ., Demir, M., ve Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.

- Balbağ, N. L. ve Bayır, Ö. G. (2016). Eğitim bilimlerinde yenilikler ve nitelik arayışı. Özcan Demirel ve Serkan Dinçer (Ed.), *Etkin vatandaşlık ve çatışma çözme becerisi*, içinde (s.1-20). Ankara: Pegem Akademi.
- Check, J. ve Schutt, R. K. (2012). *Research methods in education*. Boston: Sage Publications.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychological Testing*. (Fifth Ed.), New York: HarperCollins.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır? 1. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri*. (ss.204-2015). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Dolanbay, H. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 135-154.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Falkingham, L. T. ve Reeves, R., (1998). Context analysis a technique for analyzing research in a field, applied to literature on the management of rand at the section level. *Scientometrics*, 42 (2), 97.
- Geboers, E., Geijssels, F. Admiraal, W., ve Geert, D. (2013). Vatandaşlık eğitiminin etkilerinin gözden geçirilmesi. *Educational Research Review*, (56),158-173.
- Güler, Y. (2019). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Becerileri Öz-Yeterlik Algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2005). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayınları.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kansu, C. Ç. (2017). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3).25-36.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kerr, D. (2003). *Citizenship: Local, National and International* (Ed: Liam Gearon). Learning to teach citizenship in the secondary school. New York: Routledge Falmer.
- MEB, (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-7. sınıf öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB.
- Merey, Z., Karatekin, K., ve Kuş, Z. (2012). İlköğretimde vatandaşlık eğitimi: karşılaştırmalı kuramsal bir çalışma. *GEFAD*, 32(3),795-821.

- NCSS. (2012). National council for the social studies. Retrieved from www.socialstudies.org: <http://www.socialstudies.org/positions/effectivecitizens/>.
- Nwaubani, O. O. ve Okafor, O. S. (2015) Nijerya'da etkili vatandaşlık katılımı için temel eğitim sosyal bilgiler ders programında barış eğitimi içeriğinin ahlaki uygunluğunun değerlendirilmesi. *Journal of Education and Practice*, 6(13), 79- 87.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara. Pegem Akademi.
- Pamuk, A. ve Alabaş, R. (2008). Tarih eğitimi ve vatandaşlık algısı. M. Safran ve D. Dilek (Ed.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi Kitabı* içinde (s. 23-37). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Punch, K. (2005). *Introduction to Social Research- Quantitative and Qualitative Approach*. Second Ed., Sage Publications Inc.: California.
- Sağlam H., İ. (2017). İlkokulda insan hakları yurttaşlık ve demokrasi eğitimi. Refik Turan (Ed.), *Öğretmen adayları ve öğretmenler için insan hakları ve demokrasi eğitimi*. içinde (s.219-228). Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam, H. İ. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlik algılarının çeşitli değişkenler arasından incelenmesi. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Dergisi*, 3(2), 71-85.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Yayınları.
- Yavuz, N. D. ve T. Karakaya, N. (2016). *İnsan hakları ve demokrasi vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğen, V. (2019). *Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.